

MEVLÂNÂ ve İSLÂM TASAVVURU

YAYINA HAZIRLAYANLAR/ EDITORS

Dr. Mikail DUMLU

Arş. Gör. Emrullah BOLAT

Arş. Gör. Serdar YAYATICI

Rûmî
YAYINLARI

MEVLÂNÂ ve İSLÂM TASAVVURU

YAYINA HAZIRLAYANLAR/ EDITORS

Dr. Mikail DURLU

Arş. Gör. Emrullah BOLAT

Arş. Gör. Serdar YAYATICI

ISBN:978-625-99209-5-5

Rûmî
YAYINLARI

Yayın No: 268

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayıncı Sertifika No: 51889

Bu eserin tüm yayın hakları saklıdır. Yayınevinin/yazarın izni olmadan eserin herhangi bir bölümü yeniden basılamayacağı gibi, kayıt, fotokopi ve bilgi depolama da dahil elektronik ya da mekanik yöntemle yeniden çoğaltılıp dağıtılması yasaktır.

Kapak Tasarımı: www.dizgimizampaj.com

Baskı, Cilt:

Repro Bir Matbaacılık Kağıt Reklam Tasarım Tic. Ltd. Şti.
İvogsan 1518. Sk. 2/30 MAT-İŞ Merkezi / OSTİM
Yenimahalle / ANKARA

Sertifika No: 47381

Aralık 2023 / İstanbul

Rumi Yayınları

Alaşköşkü Cad. küçük Sk. Civan Han No: 6/D 1
Cağaloğlu – İSTANBUL

www.kitapdunyasi.com
bilgikitapdunyasi@gmail.com

SEMÂ – MÛSİKÎ İLİŞKİSİ*

Mesut ENGİN**

Giriş

Kelime anlamı “işitmek, duymak, dinlemek; işitilen söz, güzel söz” olan semâ, günümüzde daha çok şarkı, nağme, raks anlamlarını çağrıştıracak şekilde telaffuz edilmektedir. Sûfi müelliflerce yazılmış olan ilk dönem eserlerde semâ, “sûfinin kendisine gelen vâridi işitmesi ve işittiğini kalbe aktarması” şeklinde tarif edilmiştir. Kezâ Zünnûn el-Mısırî (772-860), “semâ Hak’tan gelen bir manadır ve kalpleri Hakk’a doğru harekete geçirir. Semâ’yı Hak ile dinleyen hakikat mertebesine çıkar; nefsiyle dinleyen zındıklık mertebesine iner” sözü de bunu teyit etmektedir.¹ Dolayısıyla terim olarak semâ, “mûsikî nağmelerini dinlemeye, dinlerken vecde gelip harekette bulunmaya, oynayıp dönmeye” verilen isimdir.²

Tasavvuf literatüründe semâ, “Hoş, ölçülü, manâsı anlaşılan ve kalbi hislendiren bir sesi dinlemektir.” Bu nedenle semâda öne çıkan en önemli özellik “hoş ses” tir. Her ne kadar ölçülü olmayan sesler de hoş sesin kapsamında değerlendirilse de hoş sestten kasıt öncelikle ölçülü, anlaşılır, ahenkli, kalbi hislendiren ve coşturan sestir.³

Tasavvufun tarîkat sonrası döneminde ehli tarîkatın yapmış oldukları zikre genel olarak semâ adı verilmiştir. Bundan dolayıdır ki halk arasında

* Bu çalışma, 23 - 24 Kasım 2023, “VII. Uluslararası Ahmed-i Hani: Mevlânâ’nın Düşünce Dünyası ve Anadolu Erenleri” Sempozyumunda özet bildiri olarak sunulmuştur.

** Öğretim Görevlisi Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, mstengin@gmail.com. Ağrı/TÜRKİYE Orcid Id: 0000 0002 4240 9459

¹ Semih Ceyhan, “Semâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/455.

² Yalçın Çetinkaya, “Hz. Mevlânâ, Aşk ve Mûsikî Hakkında”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 13/51, (Kasım, 2011), 137.

³ Süleyman Uludağ, *İslâm ve Mûsikî*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017), 251-253.

“semâ” denildiğinde akla öncelikle Mevlevîlerin mukabele dedikleri zikir merâsimleri gelmektedir. Mevlânâ Celâeddîn-i Rûmî (1207-1273), mûsikî anlamındaki semâyı, elest bezmiyle ilişkilendirmiştir. Mevlânâ, eserlerinde semâyı bir çeşit vecde girme haline benzeterек vecd halindeyken kul, rabbiyle râbîta kurup “evet sen bizim rabbimizsin” diyerek Hakk’a cevap vermek suretiyle ona vâsıl olmuştur.⁴ Muhyiddin İbnü’l-Arabî (1165-1240)’nin de bu minvaldeki sözleri şöyledir: İlâhî semâ, Hakk’ın “kün” hitabının bütün varlıklar tarafından duyulması ve bu hitabın aynı şekilde bütün varlıklar tarafından onaylanmasıdır. Bu semâ, ilâhî sırların keşfedilmesine dayanan işitsel bir semâdır. Çünkü bu semâda her şey Hakk’tan ve Hak üzere işitilir.⁵

Allah’ı seven Allah âşıkları için baktıkları her yer o’nun cemalinin tecelli ettiği bir yerdir. Ne görürler ve ne işitirlerse Allah ile ilgilidir. Bu kim-seler için mûsikî yani semâ, Allah’a kavuşma hissini arttıran, Allah aşkını ve sevgisini kat be kat ziyadeleştiren, Allah aşkının dışa vurmasına sebep olan önemli bir araçtır. Kalpten çıkan bu yüce durumların tarifi imkânsızdır. Onu sadece yaşayanlar bilir. Adına “vecd” denilen bu yüce haller vasıtasıyla Allah aşkıyla kalpte yanan ateş tutuşturulur ve bu ateşle de kalpteki kir ve pas silinir. Allah âşıkları için semâ, ubudiyetlerinin son aşaması ve meyvesidir.⁶

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere tasavvufta semâ, çoğu zaman mûsikî ile aynı anlamda kullanılmıştır. Tasavvuf düşüncesine göre Allah’la iletişime geçmenin yollarından biri de zikirdir. Tasavvufun tarikat döneminden sonra ortaya çıkmış olan tarikatlar zikirlerini çeşitli yollarla ve çeşitli şekillerde yapmışlardır. Bu tarikatlardan biri olan ve çalışmamıza da konu olan, semâyı tarikat ilkelerinden biri haline getiren, Ünlü mutasavvıf Mevlânâ Celâeddîn-i Rûmî’ye nispet edilen Mevlevîlik tarikatıdır. Mûsikîye ilâhî bir güç atfeden Mevlânâ, bizzat kendisi zikir niyetiyle mûsikî eşliğinde semâ etmiş ve bu semâ kendisinden sonra kurumsal bir hale gelen tarikatının önemli unsurlarından biri olmuştur. Nitekim eski tarihlerden beri değişik şekillerde de olsa var olan semâyı Mevlânâ daha da işlevsel hale getirmiştir. Öyle ki semâ denildiği zaman akla gelen ilk kişi Mevlâna ve Mevlevîlik olmuştur. Semâ denilince akla hemen

⁴ Ceyhan, “Semâ”, 36/457.

⁵ Ceyhan, “Semâ”, 36/456.

⁶ Uludağ, *İslâm ve Mûsikî*, 266-267.

mûsikî geldiği gibi. Buradan da anlaşılıyor ki mûsikî ve semâ iç içe geçmiş mûsikîsiz bir semâ düşünülemez hale gelmiştir. Bu nedenle bu çalışmada mûsikî ve Mevlevî zikirlerinden olan semâ ilişkisi ele alınacaktır. Çalışma da öncelikle semâyı etkin bir şekilde kullanan ve semâyı dünyaya tanıtan Mevlânâ ve ölümünden sonra onun düşüncesi etrafında şekillenen Mevlevîlik kısaca tanıtılmaya çalışılacaktır. Daha sonra semâyla birlikte mûsikînin güçlü bir şekilde kullanıldığı ve sadece Mevlevîlik tarîkatına özgü olan Mevlevî âyini ve semâ, son bölümde ise semâ mûsikî ilişkisi ele alınacaktır.

Mevlânâ ve Mevlevîlik

Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî 1207 yılında Belh şehrinde doğmuştur. Yaşadıkları toplumda “Sultanü'l-Ulemâ” vasfıyla bilinen babası Bahâeddîn Veled’le birlikte henüz küçük yaşlarda önce bir müddet kalacakları Bağdat’a daha sonra Hicaz’a göç etmiştir. Mevlânâ, Babasıyla önce hacca gitmiş dönüşte Şam’a ve ardından Anadolu topraklarında bulunan çeşitli şehirlere gelmiştir. Daha sonra babasıyla birlikte Selçuklu Sultanı Alâeddîn Keykubat’ın (1190-1237) davetiyle son olarak Konya’ya yerleşmişlerdir.⁷ Burada yapılmış olan medresede müderrislik görevini yürüten Mevlânâ’nın babası 1231 yılında vefat etmiştir. Bunun üzerine Mevlânâ babasının görevini devam ettirmiştir.⁸

Mevlânâ, ilk eğitimini babasından almakla birlikte çocukluğundan yetişkinliğine kadar ayrıca Burhâneddin Tirmizî (1165-1244)’nin eğitim ve terbiyesinden geçmiş ondan, başta Arap dili olmak üzere dil ve lügât alanlarında ilmî eğitim almıştır.⁹ Bununla birlikte yine “Arap dili ve edebiyatı, lügât, fıkıh, hadis, tefsir gibi alanlar başta olmak üzere aklî ve naklî ilimlerde icâzet alan Mevlânâ, Muhyiddin İbnü'l-Arabî (1165-1240), Evhâdüddîn-i Kirmanî (1164-1237) ve Sadreddin Konevî (1207-1274)” gibi o devirde ilmî olarak temâyüz etmiş olan birçok önemli düşünürle bir araya gelme imkânı bulmuştur.¹⁰

⁷ Asaf Halet Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, (Ankara: Hece Yayınları 2006), 27-29.

⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, (İstanbul: İnkılap Yayınları, 1999), 44.

⁹ Feridun Bin Ahmet Sipehsalar, *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, çev. Tahsin Yazıcı, (İstanbul: Tercüman 1001 Eser Yayınları, 1977), 34.

¹⁰ Reşat Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/442-445.

1273 yılında Konya’da hayata veda eden Mevlânâ’nın yerine kimin geçeceği tartışma konusu olsa da Mevlânâ’nın oğlu Sultan Veled (1226-1312), babasının sağlığında onun en önde gelen halifelerinden olan Hüsameddin Çelebî’nin (1225-1284) posta oturmasını istemiştir. Böylece Mevlânâ’dan sonra Sultan Veled zamanında tamamen kurumsallaşacak olan Mevlevîlik tarîkatının bu oluşumuna ilk öncülük eden kişi Hüsameddin Çelebî olmuştur.¹¹ Bununla birlikte kaynaklarda tarîkatın ilk kurucusu olarak gösterilmez. Çünkü Hüsameddin Çelebî daha çok müritlere mürşîd olma görevini üstlenmiştir. Tarîkatın ilkelerinin ve sisteminin belirlenmesi ve kurumsal bir kimlik kazanması yukarıda da söz ettiğimiz gibi Mevlânâ’nın oğlu Sultan Veled döneminden itibaren hayata geçirilmiştir. 86 yaşında vefat eden Sultan Veled’in yerine Mevlevîlik tarîkatının başına oğlu Arif Çelebî (1272-1320) geçmiştir.¹² Mevlânâ, öldükten sonra kimse-nin ağlamamasını istemiş, “öldüğü güne de sevgiliye kavuşma anı olduğu için “şeb-i arûs” (düğün gecesi) denilmesini” vasiyet etmiştir.¹³

Mevlânâ’nın hayattayken vâz ettiği tasavvufî fikirlerinin, evrensel düzeyde ve birleştirici olmasından dolayı eserleri birçok dile tercüme edilmiştir. Dünyanın pek çok ülkesinde tanınan ve sevilerek okunan önemli eserleri şunlardır: “Dîvân-ı Kebîr, Mesnevî, Fihî mâ fih, Mecâlis-i Seb’a, Mektûbât.”¹⁴

Sultan Veled’in öncülüğünde kurumsal bir kimlik kazanan Mevlevîlik, kurulmuş olan tekkeler sayesinde bu kurumsal kimliğini devam ettirmiş ve Mevlânâ’nın düşünceleri bu vesileyle yayılmıştır. Tarîkatın kuruluş zamanlarında Konya’daki merkezî dergâha bağlı birkaç tekke kurulmuştur. Daha sonraki döneminde Konya’nın dışında Anadolu’nun pek çok yerinde Mevlevî tekkeleri ve Mevlevîhâne’ler kurulmuştur.¹⁵

Mevlânâ’nın tasavvufî düşüncesine baktığımızda onun düşüncesinin, “genel sufi yaklaşımların seyri ile uyumlu bir hal aldığı görülmektedir. Mevlânâ, İbnü’l-Arabî, Necmeddin Kübra (1145-1221), İbn-i Sinâ (980-

¹¹ Mehmet Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, (İstanbul: Milliyet Yayınları, t.y.), 165-167.

¹² Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, (Ankara: Dönmez Yayınları, 1992), 12.

¹³ Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, 29/442-445.

¹⁴ Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, 29/446-447.

¹⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan sonra Mevlevîlik*, (İstanbul İnkılap Yayınları, 1983), 35.

1037) ve İmam-ı Gazâlî (1058-1111) gibi İslam düşünce tarihinde önemli bir yere sahip olan filozof ve düşünürlerin yaşamış olduğu bir dönemden hemen sonra tarih sahnesine çıkmış, Kur'ân ve sünneti meşruiyetin kaynağı olarak kabul eden bu çağırın açtığı yolu takip etmiştir."¹⁶

Kezâ Mevlâna'nın tasavvuf düşüncesi Kur'ân'ı ve Hz. Peygamber'in sünnetini merkeze almaktadır. Mevlânâ, "Canım benimde oldukça Kur'an'ın kölesiyim. Seçkin Peygamber Muhammed'in (s.a.v.) yolunun toprağıyım." Sözü de bunun kanıtıdır.¹⁷ Bununla birlikte Mevlâna'nın düşüncesi "bir bilgi sistemi veya hayali bir idealizm değil irfan, tahakkuk, aşk ve cezbe âleminde olgunlaşma esaslarına dayanmaktadır."¹⁸ Dolayısıyla Mevlevîlik, tasavvuf düşüncesinde önemli bir yere sahip olan ve Mevlânâ tarafından da üzerinde ehemmiyetle durulan "aşk ve cezbe" düşüncesinin ön planda olduğu bir tarîkat olmuştur. Mevlevîlik tarîkatı, Mevlânâ'nın bu düşünceleriyle yoğrulmuştur. Bunun sonucunda sonraları bu düşünceler, "birtakım kurallarla sistemleştirilmiş, mecâzi hareketler ve davranışlarla biçimsel bir hal almıştır. Bu nedenle Mevlevîlik, inceliği ve zarafeti ile birlikte bir dizi seremoniler tarîkatı hâline gelmiştir".¹⁹ Aynı zamanda Mevlânâ'nın düşüncesinde "vahdet-i vücud" görüşü ağır basmaktadır. Bu düşünceye göre "varlıklar her ne kadar zâhiren ayrı görünürler bile esasen onlar varlıkta birdirler. İman-küfür, hayır şer, iyilik-kötülük gibi olgular bize göre ayrıdır. Oysa Allah katında hepsi birdir. Çünkü küfür olmadan iman olmaz, kötülük bilinmeden iyilik anlaşılmaz. Hepsinin yaratıcısı birdir. Bu durumda gerçek tevhid ikilikten kurtulmayla gerçekleşir. Ben, sen diye bir ikilik söz konusu değildir. Kul, ancak benliğini terk ederek gerçek özgürlüğe, irade hürriyetine kavuşabilir."²⁰

Tarihi süreç içerisinde Mevlevîlik sadece tasavvufî bir oluşum değil aynı zamanda toplumu yakından ilgilendiren idârî ve siyasî konularla da meşgul olmuştur. Bunun sonucunda Mevlânâ'nın tasavvufî görüşleriyle

¹⁶ Erdal Baykan, *Düşünceye Gelmeyen Tanrı Sorunu ve Mevlâna*, (Van: Bilge Adam Yayınları, 2005), 61.

¹⁷ Himmet Konur, "Mevlâna Tasavvuf ve Ahlâk", *Mevlâna ve İnsan Sempozyum Bildirileri*, ed. Mehmet Şeker, vd., (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), 34.

¹⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin Hayatı Esreleri Felsefesi*, (İstanbul: İnkılap Yayınları, 2015), 168.

¹⁹ Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, 86.

²⁰ Reşat Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", 29/446.

birlikte Mevlevîlik tarîkatı sayesinde topluma birçok konuda yol gösterme görevi de yerine getirilmiştir.²¹

Tasavvufî düşüncenin olmazsa olmazı olan “seyrû sülûk”, Mevlevîlikte de tarîkatın âdâp ve erkânlarından olmuştur. Bu âdâp ve erkândan özellikle semâ, Sultan Veled ve oğlu Ulu Ârif Çelebî’nin (1271-1319) zamanlarından itibaren sistemli bir hal almış ve gelişmiştir. Mevlevîliğin diğer âdab ve erkân-ı Pir Âdil Çelebî (1421-1460) zamanında belirli kurallar çerçevesinde sistemli hale gelmiştir. “Mevlevîliğin öğretilerine baktığımızda, tarîkatın esası aşk, mârifet ve hizmettir. Tarîkata girmek isteyen sâlik, bu esaslara uyarak yola girer ve tarîkatın gerektirdiği kuralları uygulamaya başlar. Bununla birlikte bunların arasında yetenekli olanlara ney üfleme, na’t okuma ve ilâhî söyleme gibi dersler verilerek özellikle bu yolda eğitilirlerdi.”²²

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere Selçuklunun sonları ve Osmanlının kuruluş yıllarında Konya’da ortaya çıkan Mevlevîlik, bünyesinde oluşturduğu tekkelerde ve bu tekkelerde yetişen önemli mûsikîşinaslar aracılığıyla mûsikî tarihine geçecek eserler bestelemişlerdir. Mevlânâ’nın Tasavvufî düşüncelerinin ön plana çıktığı ve oğlu Sultan Veled tarafından sistemli bir hale getirildiği Mevlevîlik tarîkatı içerisinde semâyâ büyük önem verilmiştir. Mevlevîlik, başta Farsça ve Türkçe olmak üzere birçok dilde “hat, tezhip, semâ meşki” gibi eğitimlerin yanı sıra mûsikî eğitiminin de verildiği yegâne kurumlardan biri olmuştur. Bu durum sadece Konya’daki dergâh için geçerli olmayıp başta İstanbul olmak üzere Anadolu’nun dört bir yanında açılan Mevlevîhâne’ler için söz konusu olmuştur.²³

Mevlevî Âyini ve Semâ

²¹ Ekrem Işın, “İstanbul’da Mevlevî Şeyh Aileleri ve Mevlevîliğin Bir İmparatorluk Tarikatı Olarak Örgütlenmesi” *Birinci Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu Bildirileri*, ed. Emrehan Küey, (Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, 2002), 33-40.

²² Barihüdâ Tanrıkorur, “Mevlevîyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/473.

²³ Cinuçen Tanrıkorur, “Osmanlı Mûsikîsi” *Osmanlı Medeniyet Tarihi*, (İstanbul: Feza Yayınları, 1999), 2/500.

Müslümanlar için toplu şekilde yapılan ibadetler tek başına ifâ edilenlerden daha faziletlidir. Bununla birlikte Allah (c.c.) yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'de "Allah'ı çokça zikrediniz" diye buyurmaktadır. Bu düşünceler doğrultusunda "Mevlevî'ler "âyin" adını verdikleri toplu halde yapılan bir zikir şeklini" meydana getirmişlerdir.²⁴ İki bölüm şeklinde icrâ edilen âyin'in birinci bölümünde "ezan, namaz, Kur'ân tilaveti, saât-u selamlar"; ikinci bölümünde ise "mesnevî dersi ve Mevlevî âyinlerinin esası olan semâ mukabelesi" icrâ edilir.²⁵

Mevlevî literatüründe âyine kısaca "semâ" adı verilmektedir. Yukarıda da değindiğimiz gibi âyin ve bunun içerisinde icrâ edilen semâ, "tasavvuftaki devran anlayışıyla örtüşen ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin sohbet meclislerinde vecde geldiğinde herhangi bir kurala bağlı olmadan zaman zaman yaptığı deverânlar (dönüş) esnasında ortaya çıkan bir çeşit zikir merâsimidir." Mevlevî âyini, Mevlânâ felsefesinin, sistemli bir hale gelmiş olduğu Sultan Veled zamanından itibaren belirli kural ve kaideler ışığında pratiğe dökülmüş halidir. Dolayısıyla Mevlânâ'dan sonraki dönemlerde daha derli toplu bir şekilde icrâ edilen, Sultan Veled ve onun oğlu tarafından atalarından kendilerine tevâriis eden âyin, günümüzde icrâ edilen şekline yakın bir biçimde uygulamaya konulmuştur. "Âyin'in son şekline yakın belli bir adâb ve kurala bağlı olarak yapılması, on beşinci asırda "Sultan Veled'in torunu Emîr Âlim Çelebî'nin oğlu Pîr Âdil Çelebî tarafından" gerçekleştirilmiştir. Bugün yapıldığı gibi son halini ise on yedinci asırda Konya'da bulunan "Mevlevî şeyhi Pîr Hüseyin Çelebî zamanından" itibaren almıştır. Mevlevî âyininin diğer ismi "Mukâbele-i Şerîf" tir. İstanbul'da bulunan Mevlevîhâne'lerde belirlenen günlerin öğle ya da yatsı namazından sonra; Anadolu'da bulunan Mevlevî dergâhlarında ise cuma namazını müteâkip yapıldı. Âyinler Mevlevîhâne'lerin semâhâne adı verilen mekânlarında icrâ edilirdi.²⁶

Sanatsal yönü üst düzey olan Türk Mûsikîsi eserlerinden biri de ismini Mevlevîlerin yaptığı bu ritüele verdiği "Mevlevî Âyini" dir. Her bestecinin

²⁴ Ömer Tuğrul İnancer, "Osmanlı Mûsikî Tarihinde Tasavvuf Mûsikîsi'ne Bir Bakış", *Osmanlı Ansiklopedisi*, ed. Güler Eren, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 10/680.

²⁵ Cinuçen Tanrıkorur, "Osmanlı Mûsikîsinde Mevlevî Âyini Besteciliği" *Osmanlı Ansiklopedisi*, ed. Güler Eren, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 10/709.

²⁶ Nuri Özcan, "Mevlevî Âyini", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/464.

besteleyemeyeceği bu nâdîde eserler üst düzey ustalık gerektiren formlardandır. Bu eserlerin sözlerinin büyük çoğunluğu Mevlânâ ve oğlu Sultan Veled'e aittir. Bu nedenle eserlerin çoğu Farsçadır.²⁷

Âyinin belli bir bölümünü teşkil eden semâ ise, ney sazıyla çalınan besteli şiirler eşliğinde, belirli bir düzen ve âhenk içerisinde dönme anlamına gelir. Bu raks çeşidi, sadece Mevlevîlere ait olup dünyadaki birçok insan tarafından bilinmektedir. Her ne kadar Mevlânâ'nın hayattayken yaptığı semâ, nerde vecde girilir ise orada yapılmış ve dolayısıyla belli bir yer ile sınırlandırılmamış ise de²⁸ sonraları Semahâne denilen yerde icrâ edilmiş ve icrâ eden kişiye semâzen adı verilmiştir. Bütün semâzenleri ve semâ törenini yönetene de semâzenbaşı denilmiştir.²⁹

Semâ yapılırken vecdin "keşf ve hâlden" öte başka olağanüstü durumların ortaya çıktığı söylenmektedir. Bunu sûfiler şöyle açıklar: "Vecde gelenin ayakları yerden kesilir, havaya kalktıktan sonra bu şekilde ileri ve geri gider gelir. Vecd halinde yanan ateşin üzerine oturup kalktıktan sonra hiç etkilenmez....." gibi daha başka değişik durumların olduğu da kaynaklarda anlatılmaktadır.³⁰

Semânın kendine has âdap ve erkânı vardır. Buna göre, semâ için uygun zaman ve mekân seçilmesi, şeyhin henüz semâyâ tam vâkıf olmayan müritlerin yanında semâ etmemesi, ilahîlerin, tüm dünyevi zevklerden arınarak can kulağıyla dinlenmesi, semâ yapıldığında zorunlu haller dışında bağırıp çağrılmaması, semâ meclisine göre hareket edilmemesi başta gelen âdâplardandır.³¹

Mevlânâyâ göre semâ, âşık olan biri için ruhun gıdası, vuslata kavuşma amacı, Allah yolcusunun kalbini her türlü mâsivadan arındıran sebep, insanın hem rûhî hem de bedenî güç depolama vesilesidir. Semâ esnasında yapılan hareketler ilahî bir heyecana yol açar. Mevlânâ'ya göre

²⁷ Sadettin Nuzhet Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1942), 1/14.

²⁸ Fuat Yöndemli, *Mevlevîlikte Semâ ve Mûsikî*, (İstanbul: Nüve Yayınları, 2007), 264.

²⁹ Yöndemli, *Mevlevîlikte Semâ ve Mûsikî*, 223.

³⁰ Uludağ, *İslâm ve Mûsikî*, 214-214.

³¹ Uludağ, *İslâm ve Mûsikî*, 282.

semâ can kafesindeki kuşun kurtulup sevgiliye ulaşma yani vuslat nededir.³²

Kezâ semâ, Kâbe tavaf edilirken yapılan dönme hareketine benzetilmiştir. Nasıl ki hacı Kâbeyi döner ve bütün günahlarından arınır ise semâ yapan mürit de tıpkı kâbenin etrafında dönen hacı gibi kalbinin etrafını dönmüş olur. Böylece o sahip olduğu her türlü malâyânî duygu ve düşünceden arınmış olur. Buradaki dönme işlemi mûsikî ezgileriyle birleşir ve bu deverâna mûsikî de refâkat eder. Her dönüş, “Allah ism-i celâlinin feyziyle gönlü bir ağ gibi sarar, kuşatır, dervîşi eritir, şeffaflaştırır, bir nur sütunu hâlinde Hakk’a yüceltir.”³³

Mevlevî âyininin en önemli ritüeli olan semâ genellikle şu şekilde icrâ edilegelmiştir: Âyinde görevli olan “postnişin, semâzenbaşı ve semâzenler, başta neyzenbaşı ve kudümzenbaşı olmak üzere diğer mutrib üyeleri semâ yapılacak yer olan semâhânede yerlerini alırlar. Altı bölümden müteşekkil olan âyin merâsiminin birinci bölümü Hz. Peygambere (s.a.v.) övgü ve özlem içeren na’tla başlar. Daha sonra Allah’ın (c.c.) “kün” (ol) emrini sembolize eden kudüm sazının ilk vuruşuyla neyzenbaşı bölümün ilgili makamından bir ney taksimi geçer. Bu taksimde, Allah’ın varlıkları yarattığında kullanmış olduğu “ilahî nefes” sembolize edilir. Taksimden sonra mutrib heyeti âyin icrasına başlar. Tam bu esnada hem semâzenler hem de şeyh efendi hep birlikte ellerini sert ve hızlı bir biçimde yere vurdudan sonra doğrulurlar. Bu hareket ise kıyamı yani kıyamet sonrası dirilişi sembolize eder. Bu kalkıştan sonra önce şeyh, şeyhten sonra semâzenbaşı ve onun ardında semâzenler semâhânede daire şeklinde sağdan sola doğru yürürler. Kırmızı postun hizasına gelen semâzen, sırtını posta dönmeyecek bir şekilde dönerek karşı tarafta yerini alır ve kendini takip eden bir diğer semâzenle yüzyüze gelir. Mukâbele adı verilen bu karşılaşmada semâzenler baş keserler. Hırkasını çıkaran semâzen kollarını ön tarafında çapraz bir şekilde omuzlarıyla birleştirir. Bu da Allah’ın birliğini sembolize eder. Semâ yapmak isteyen semâzenler şeyhin elini öpmek suretiyle izin isterler. Şeyh de izin verdiğini göstermek amacıyla semâzenlerin sikkelerinden öper. Bu izinden sonra semâzenler göğüslerinde birleştirmiş oldukları ellerini açarak dönmeye başlarlar. Selam adı

³² Mustafa Alizade, “Musikî ve Mevlânâ’da Değeri ve Yeri”, Çev. Dursun Ali Türkmen, Metin Yasa, *Marife Dergisi*, 7/3, (2007), 317.

³³ Hüseyin Top, *Mevlevî Usûl ve Âdâbı*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2007), 84.

verilen dört kısımdan oluşan bu semânın içeriğinde insanın Allah'a kavuşma isteği ve bu evreler bir kompozisyon şeklinde icrâ edilir. Semâzenlerin dönüşüyle başlayan semânın son selamındaki bu dönüşe şeyh ve semâzenbaşı da iştirak ederler. Çalınan son peşrev ve yürük semâinin ardından son taksim icrâ edilir. Semânın son bölümünde ise Kur'ân-ı Kerîm'den bir kısım okunur. Son olarak semâhânede bulunan bütün üyeler selamlaşır ve semâhâne "hu" nidâları eşliğinde boşaltılır.³⁴

Mevlevîlikte semâ yapan semâzenlerin giydikleri kıyafetlerin her biri bir nesneyi ya da durumu sembolize eder. Buna göre, semâzenlerin başlarına taktıkları külah "mezar taşı", giydikleri siyah hırka "mezarı," tenüre adı verilen beyaz ve yakasız giysi "kefeni" sembolize eder. Yine semânın icrâ edildiği semâhânenin sağ tarafı görünen, sol tarafı ise gayb âlemini sembolize eder. Semâzenler ise dünyadan soyutlanmış "aşk erleridir." Onlar için önemli olan görünen âlem değil görünmeyen âlem olan "gayb âlemî" dir. Dolayısıyla onlar "mânâ âleminin mânâ erleridir."³⁵

Semâ Mûsikî İlişkisi

Hemen hemen bütün insanlar tarafından kullanılan ve bütün insanlar için aynı anlamı ifade eden mûsikî, en eski kaynaklardan günümüze kadar yaklaşık bütün mûsikîşinaslar tarafından, "insanların duygu ve düşüncelerini ifade etmede kullandıkları ritimli veya ritimsiz seslerin belirli kurallara çerçevesinde bir araya getirildiği sanat" şeklinde ifade edilmiştir.³⁶

Hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelen mûsikî, başta dinî olmak üzere, askerî, siyasî, sağlık gibi pek çok alanda insanların istifade ettikleri önemli bir araç olmuştur. Özellikle tarihin en eski zamanlarından beri dinî hayat ile iç içe olan bu sanat, özellikle Müslümanların elinde çok daha işlevsel bir hâl almıştır. Müslümanlar, okudukları Kur'ân-ı Kerîm kıraatinde veya ezanda, ibadet öncesi, ibadet esnası ve ibadet sonrasında yapmış oldukları uygulamalarda mûsikîyi hep kullanmışlardır. Bunun yanı sıra tarikatların tekkelerde yapmış oldukları zikir esnasında da mûsikî

³⁴ Timuçin Çevikoğlu, "Semâ Töreni ve Mevlevî Âyinleri", *Anadolu'da İslam Kültür ve Medeniyeti*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 296-297.

³⁵ Yöndemli, *Mevlevîlikte Semâ ve Mûsikî*, 280.

³⁶ Erdoğan Ateş, "Mevlevîhâne'lerde Mûsikî ve Ney Eğitimi", *Birinci Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu Bildirileri*, ed. Emrehan Küey, (Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, 2002), 351.

kullanılmış böylece Müslümanlarda mûsikî, ibadetin vazgeçilmez unsuru olmuştur.³⁷

Müslümanlar arasında mûsikîye en fazla meyleden kesim tasuvvuf ehlidir denilebilir. Özellikle hicrî ikinci yıldan itibaren semâ olarak isimlendirilen mûsikî artık tasavvufla anılır olmuştur. Tasavvuf ehli tarafından hoşgörüyüyle yaklaşılan ve sevilen semâ, aynı zamanda insan ile Allah (c.c.) arasında kurulan kurbiyyetin bir vasıtası olarak görülmüştür.³⁸

Mevlevî âyinlerinin icrâsına bakıldığında baştan sona mûsikî eşliğinde yapıldıkları görülecektir. Bu nedenle semâ ve mûsikî ayrılmaz bir birliktelik ortaya koymaktadır. Dolayısıyla mûsikîsiz bir semâyı düşünmek söz konusu değildir. Bunun birçok nedeninin olmasıyla birlikte en önemli nedenlerinden biri Mevlevîler için semânın “kalbin temizlenmesi, nefsin tezkiye edilmesi ve semâyâ eşlik eden mûsikînin “Kalbin temizlemesinde, nefsin tezkiye edilmesin de en etkili araç, bilimlerin en şerefli, en yükseği olmasındandır.”³⁹ İşte bu durum semâ ve mûsikînin ilişkisini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bilindiği üzere aynı zamanda iyi bir şair olan Mevlânâ, şiir ve mûsikîyi aynı çatı altında bir araya getirmiş ve mûsikîyi Mevlevîliğin temel unsurlarından biri yapmıştır.⁴⁰ Mevlânâ'nın semâ ve mûsikî alanındaki yeteneği, şiir yazmadaki yeteneğiyle neredeyse aynıdır. Zirâ Mevlânâ şiirlerinde mûsikîyi çok iyi bir şekilde işlemiştir. Onun şiir ve gazellerinde mûsikî unsuru çok bâriz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Şiir ve gazellerindeki bu ahenkten dolayı onları müziksiz dinleyen birinde bile inanılmaz bir heyecan meydana gelir.⁴¹

³⁷ Ateş, “Mevlevîhâne’lerde Mûsikî ve Ney Eğitimi”, 351.

³⁸ İmâm Gazâlî, *İhyâ-u Ulumu’d-Din*, çev. Mehmed Müftüoğlu, (İstanbul: Pırlanta Yayınları, 1981), 5/130.

³⁹ Ömer Tuğrul İnancer, “Osmanlı Mûsikî Tarihinde Tasavvuf Mûsikîsi’ne Bir Bakış”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, ed. Güler Eren, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 10/680-681.

⁴⁰ Seyyid Hüseyin Nasr, *İslam Sanatı ve Maneviyatı*, çev. Ahmet Demirhan, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 168.

⁴¹ Mustafa Alizade, “Musikî ve Mevlânâ’da Değeri ve Yeri”, Çev. Dursun Ali Türkmen, *Metin Yasa, Marife Dergisi*, 7/3, (2007), 316.

Mevlânâ, henüz küçük bir çocukken ailesiyle Belh şehrinden Irak'a göçerken yolda semâ ve musikî yapan bir kervana denk gelmiş, kezâ gittikleri yerlerin mûsikî kültürlerine rastlamış ve mûsikî ile tanışmıştır. Kervanda deve çobanlarının icrâ ettikleri mûsikî, kervanda bulunan mûsikîşinasların üflediği ney, onun yeni mûsikîlerle tanışmasına vesile olmuşlardır. Ancak Mevlânâ, mûsikî ile tam anlamıyla Şems-i Tebrizî'yi (1185-1248) tanıdıktan sonra ilgilenmiştir ve semâ yapmıştır. Çünkü Şems ona semâ yapmasını tavsiye etmiştir.⁴²

Günümüzde dinî mûsikî diye nitelenen mûsikî çeşidi esasen tasavvufta "semâ" diye zikredilmektedir. Bu tâbir özellikle ısrarlı bir şekilde bütün tasavvuf çevrelerinde hep böyle kullanılmıştır. Bunun sebeplerini şöyle sıralayabiliriz.

1- Sûfiler, keyif ve nefis ehlinin kullanmış olduğu gınâ yani mûsikînin yerine bu tâbiri kullanarak kendilerini bu kişilerle karıştırılmaktan kurtarmak istemişlerdir. Zirâ onlar mûsikîyi para, şan, şöhrat, zevk ve sefâ için değil tamamen başka bir amaçla kullanmışlardır.

2- Sûfiler, bu terimi sadece zamanı ve ölçüsü belli olan sesler için değil aynı zamanda ölçülü ve hoş olmayan sıradan seslerin de kastedildiği geniş bir manada kullanmışlardır. Hatta sessizlik bile bir çeşit mûsikî olarak telakki edilmiştir.

3- Sûfilerin mûsikîye olumlu olan bakışları eleştirilince onlar bu eleştirilere karşı semânın bu geniş ve esnetilebilir tabirinden faydalanmışlardır. Bununla birlikte onlar semâyı kasıtlarının öncelikle Allah'tan ve Resûlünden duydukları her şey olduğunu dile getirmişlerdir.

4- Sûfiler, mûsikî ile aynı anlamlarda kullanılan "gına", "elhan" gibi terimleri kullanmayarak kendilerini kötü niyetli zâhirilerin saldırılarından korumak istemişlerdir.

5- Tasavvuf meclislerinde önemli bir yere sahip olan mûsikînin ve raksın eğlence ve oyundan ibaret olmadığını göstermek için semâ ve vecd terimlerini kullanmada hassasiyet göstermişlerdir.

Yukarıda sıraladığımız nedenlerden dolayı bazı mutassavvıflar dinî veya din dışı birçok mûsikîyi vecd sebebi olarak görmüşlerdir. Hatta daha

⁴² Alizade, "Musikî ve Mevlânâ'da Değeri ve Yeri", 317.

da ileriye giderek kiliselerde çalınan çanların Allah'ı tespih ettiklerini ve bununla dahi vecde girilebileceğini söylemişlerdir.⁴³

Mevlânâ da, mûsikî eşliğinde yapılan bir semânın amacının insanın nefsi hevâ ve heveslerini tatmin için değil gerçek aşk mertebesine ulaşmayı hedefleyenleri insan-ı kâmil mertebesine çıkarmak olduğunu belirtmektedir.⁴⁴

Mûsikî nağmelerinin insanı vecde getirmesi ve bu vecdin bütün bedene yayılması sonucunda insanın raks denilen hareketleri sonucunda semâ ortaya çıkar. Arifler, kâmil olan şeylerin yani mârifetin mûsikîyle birlikte hareket eden semâ vasıtasıyla öğretilabileceğini dile getirmişlerdir.⁴⁵

Mevlânâ'ya göre, aşkı en iyi tanımlayan, aşk ateşini daha da alevlendiren araç "makam ve mûsikîdir". Zirâ o şiirlerinde, "Ney; kanlı/çileli yoldan söz etmede, Mecnunun aşk hikâyelerinden söz etmede. Güçlenir aşk ateşi güzel sesle o minik ceviz ateşi de işte böyle." Demek suretiyle aşkın ve mûsikînin gücüne vurgu yapmıştır.⁴⁶

Mutasavvıflar insanın, güzel ses vasıtasıyla Allah'a yaklaştığını, ruhunu Allah'a yükselttiğini ve nefsinin kötülüklerden muhafaza ettiğini dile getirerek aslında mûsikînin bir nevi ibadet olduğunu öne sürmüşlerdir.⁴⁷ Dolayısıyla eğer Allah'a götürüyorsa mûsikî de Allah'ın rızasını kazanmak için bir aracı görevi üstlenmiş olacaktır. Allah'ın rızasını kazandıran maddi manevi her iyi şey ibadet olarak değerlendirildiğinde mûsikî de bundan nasibini almış bulunmaktadır.

Semâ esnasında icrâ edilen mûsikî, insan kalbinde "şevk, ferahlık, hüzn, kabz, bast" gibi duygular meydana getirir. Ruhlar mûsikî ile büyülenerek ilâhî sırlara erişmeye çalışırlar. Zira onlar işittikleri her mûsikî nağmesini Allah'tan işittikleri bir ses olarak telakki ederler. Hatta o ruh daha da ileri giderek semâdaki mûsikî ile Allah'a vâsıl olduğunu söyler.⁴⁸

⁴³ Süleyman Uludağ, *İslâm ve Mûsikî*, 203-208.

⁴⁴ Ceyhan, "Semâ", 36/456.

⁴⁵ Ceyhan, "Semâ", 36/456.

⁴⁶ Alizade, "Musikî ve Mevlânâ'da Değeri ve Yeri", 319.

⁴⁷ Uludağ, *İslâm ve Mûsikî*, 102.

⁴⁸ Uludağ, *İslâm ve Mûsikî*, 267.

Mevlevî mûsikîsinin ve dolayısıyla semânın en önemli çalgılarından biri neydir. Bunun için semâyâ eşlik eden mûsikî eserlerinin seslendirilmesinde mutlaka ney sazı olmalıdır. Mevlevî mûsikîsini icrâ eden mutrip (sâzendeler) heyetinin en önemli gurubu, başlarında “Neyzenbaşı”nın bulunduğu neyzenlerdir. Bu heyet, semâ eden semâzenleri ve semâyı temâşâ edenleri coşturan tasavvuf mûsikîsi eserlerini ve çeşitli ilâhîler seslendirirler.⁴⁹ Bununla birlikte grupta ayrıca grubun diğer önemli sazı olan kudümle birlikte, rebâb, tambur, ud, kânun, tırnak kemâne, bendir, halîle gibi değişik çalgılar da kullanılmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen bütün bu nedenlerden dolayı mûsikînin, semâ için vazgeçilmez bir araç olduğunu söylemek mümkündür. Zirâ Mevlevî âyini ve semâ baştan sona mûsikî eşliğinde icrâ edilmektedir. Semâyâ eşlik eden bütün mûsikî eserleri bu raksın ruhuna ve merâsimdeki ahenge uygun, belirli kural ve kaideler çerçevesinde bestelenmiştir. Türk sanat mûsikîsinin alt dallarından biri olan dinî mûsikî eserleri olarak bestelenen bu formların en önde gelen bestekârları “Aziz Dede, Salih Dede, Nâyî Osman Dede ve Emin Dede” gibi Türk mûsikîsinin önemli şahsiyetlerdir. Tasavvuf mûsikîsinin nâdide eserleri olarak görülen bu formlar hâlâ günümüz Mevlevî âyinlerinde seslendirilmektedir.⁵⁰

Kezâ yukarıda da söz ettiğimiz gibi Mevlevîler için Allah’la kurbiyyet kurmanın yollarından biri olan semâda icrâ edilen mûsikî bu amacı gerçekleştirmek için kullanılan en önemli araçlardan biridir. Bunlardan biri bütün âyinlerde seslendirilen ve Buhûrîzâde Mustafa İtri Efendi (ö. 1712) tarafından bestelenen “Na’t-ı şerif”tir. Bu eserin söz konusu kurbiyyet kurmada etkili olduğu kabul edilmektedir.⁵¹ İşte bütün bunlar düşünüldüğünde semâ ve mûsikînin gerçekten birbirlerini tamamlayan iki unsur olduğu açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

⁴⁹ Top, *Mevlevî Usûl ve Âdâbı*, 333.

⁵⁰ Sâfi Arpağuş, *Mevlevilikte Manevî Eğitim*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 116-119.

⁵¹ Melih Ümit Menteş, *Hiz. Mevlana’nın Mirası Sema Ayini Semboller ve Anlamlar*, (İstanbul: Cinius Yayınları, 2011), 60-61.

Sonuç

Tarihi süreç içerisinde gelişerek günümüze kadar gelen Türk mûsikîsi, dünyanın birçok yerinde ve bilhassa Anadolu topraklarında hayatlarını sürdüren Türklerin duygu ve düşüncelerine tercüman olan en önemli araçlardan biri olmuştur. İslâm dinine girdikten sonra Türkler, İslâm öncesi dönemde olduğu gibi başta dinî yaşantıları olmak üzere hayatın hemen hemen her alanında mûsikîyi aktif bir şekilde kullanmışlardır. Müslüman olmadan önce özellikle şaman adı verilen din adamları aracılığıyla yapmış oldukları ve Tanrıyla bir çeşit iletişim kurulduğuna inandıkları dinî merâsimler başta olmak üzere sihir yapma, hastaları iyileştirme, doğa olaylarına müdahale etme, hayvanları evcilleştirme gibi hayatın diğer pek çok alanında aktif kullanılan bu önemli araç yani mûsikî, söz konusu merâsimlerin olmazsa olmaz unsurları içerisinde yerini almıştır. Bu durum sadece Türklerde değil dünyanın değişik bölgelerinde var olan bütün medeniyetlerde de görülmüştür.

Türkistan bölgesinde yaşamış olan ve yetiştirmiş olduğu müritleri aracılığıyla İslâm'ın Anadolu topraklarında yayılmasında büyük rol oynayan ünlü mutasavvıf, şair ve düşünür Ahmet Yesevi (1093-1166), sadece İslâm'ın yayılmasına ön ayak olmamış aynı zamanda bunu yaparken bir araç olarak kullanmış olduğu "tasavvuf" düşüncesinin de sevilmesine ve yayılmasına vesile olmuştur. Anadolu topraklarında tasavvuf düşüncesi-nin yayılmasına neden olan ve buna zemin hazırlayan bu gelişmeler, sonraki dönemlerde buralara gelip yerleşecek olan ve kendisi de mutassavvıf olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin bu yoldaki çalışmalarına büyük güç katmıştır. Yukarıda zikredildiği gibi dünyanın bütün medeniyetlerinde olduğu gibi hem İslâm öncesi hem de İslâm sonrası Türklerde de tapınma, zikir veya âyin gibi merâsimlerde mûsikî kullanılmıştır. Mûsikînin insanı etkileyen bu olağanüstü gücünün farkına varan başta Ahmet Yesevî olmak üzere onu takip eden diğer mutasavvıflar, inanılmaz etkili olarak gördükleri bu aracı meşru görmüşler hatta bununla da yetinmeyip bizzat bunu ibadetlerinde kullanmışlardır.

Sözü edilen bu Mutasavvıflardan biri de Mevlânâdır. Hatta tasavvuf ehli içerisinde mûsikîyle en fazla hemhal olmuş kişi Mevlânâ ve ona nispet edilen tarîkatı Mevlevîlik olmuştur. Bütün tarikatların oluşumunda ve devamlılığında amacı Allah'la iletişime geçmek ve nihayetinde Allah'a

ulaşmak olan pek çok âdâp ve erkân vardır. Onlar bunları yerine getirirken hâfi olsun ya da cehrî olsun gücüne inandıkları mûsikîyi mutlaka bir şekilde kullanmışlardır. Çünkü mûsikî, yapılan işin insan üzerindeki etkisini arttırmıştır. Hele söz konusu din ise ve Allah'la iletişim kurmak ise bu etki kat kat ziyadeleşmiştir.

İşte gerek yazdığı eserlerinde gerekse hayatının diğer alanlarında mûsikîye kayıtsız kalmayan Mevlânâ, hayattayken özellikle işitmiş olduğu nağmeler eşliğinde yapmış olduğu ve bir çeşit zikir olarak telakki ettiği semâ, kendisinden sonra onun düşünceleri ve uygulamaları doğrultusunda hayata geçirilen Mevlevilik tarikatının mutlaka mûsikî eşliğinde yapılması gerekli olan önemli ritüellerinden biri olmuştur. Yukarıda etkilerine geniş bir şekilde değindiğimiz mûsikînin bu gücünü ve etkilerini Mevlânâ da çok iyi bir şekilde görmüş ve bizzat hissetmiş olacak ki hem kendisi hem de kendisinden sonra gelen başta ailesi olmak üzere bütün takipçileri mûsikîyi sadece icrâ etmemişler aynı zamanda mûsikînin yayılması ve müspet anlamda kullanılması için Mevlevîhâne'leri âdeta birer mûsikî merkezleri haline getirmişlerdir. Aslında bütün bunlara sebep mûsikînin semâyâ olan katkısı ve semâ aracılığıyla insan üzerindeki etkisi gösterilebilir. Bu da semâ ve mûsikî ilişkisinin ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunun bir kanıtıdır.

Kaynakça

Alizade, Mustafa. "Musikî ve Mevlânâ'da Değeri ve Yeri". Çev. Dursun Ali Türkmen, Metin Yasa. *Marife Dergisi* 7/3 (2007), 317.

Arpaguş, Sâfi. *Mevlevilikte Manevî Eğitim*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.

Çelebi, Asaf Halet. *Mevlânâ ve Mevlevîlik*. Ankara: Hece Yayınları, 2006.

Ateş, Erdoğan. "Mevlevîhânelerde Mûsikî ve Ney Eğitimi". *I. Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Ö-Mevlevîhâneler Sempozyumu Bildirileri*. ed. Emrehan Küey, 351. Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, 2002.

Baykan, Erdal. *Düşünceye Gelmeyen Tanrı Sorunu ve Mevlâna*. Van: Bilge Adam Yayınları, 2005.

Ceyhan, Semih. "Semâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/455. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Çetinkaya, Yalçın. "Hz. Mevlânâ, Aşk ve Mûsikî Hakkında". *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 13/51 (2011), 137.

Çevikoğlu, Timuçin. "Semâ Töreni ve Mevlevî Âyinleri". *Anadolu'da İslam Kültür ve Medeniyeti* 296-297. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

Ergun, Sadeddin Nuzhet. *Türk Mûsikîsi Antolojisi*. 1. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1942.

Gazâlî, İmâm. *İhyâ-u Ulumu'd-Din*. Çev. M. Müftüoğlu, V. Cilt, İstanbul: Pırlanta Yayınları, 1981.

Gölpınarlı, Abdalbaki. *Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 1983.

Gölpınarlı, Abdalbaki. *Mevlânâ Celâleddîn*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 1999.

Gölpınarlı, Abdalbaki. *Mevlânâ Celâleddin Hayatı Esreleri Felsefesi*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2015.

İnancer, Ömer Tuğrul. "Osmanlı Mûsikî Tarihinde Tasavvuf Mûsikîsi'ne Bir Bakış". *Osmanlı Ansiklopedisi*. ed. Güler Eren 10/680. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

İşin, Ekrem. "İstanbul'da Mevlevî Şeyh Aileleri ve Mevlevîliğin Bir İmparatorluk Tarikatı Olarak Örgütlenmesi". *I. Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu Bildirileri*. ed. Emrehan Küey, 33-40. Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, 2002.

Konur, Himmet. "Mevlâna Tasavvuf ve Ahlâk". *V. Mevlâna ve İnsan Sempozyum Bildirileri*. ed. Mehmet Şeker , 34. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.

Menteş, Ümit Melih. *Hz. Mevlânâ'nın Mirası Sema Ayini Semboller ve Anlamlar*. İstanbul: Cinius Yayınları, 2011.

Nasr, Seyyid Hüseyin. *İslam Sanatı ve Manevîyatı*. çev. Ahmet Demirhan, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.

Önder, Mehmet. *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*. Ankara: Dönmez Yayınları, 1992.

Önder, Mehmet. *Mevlânâ ve Mevlevîlik* . İstanbul: Milliyet Yayınları, t.y.

Öngören, Reşat. "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/442-445. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Özcan, Nuri. "Mevlevî Âyini". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/464. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Sipehsalar, Feridun Bin Ahmet. *Mevlânâ ve Etrafındakiler*. çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul: Tercüman 1001 Eser Yayınları, 1977.

Tanrıkörur, Barihüdâ. "Mevlevîye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/473. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Tanrıkörur, Cinuçen. "Osmanlı Mûsikîsi". *Osmanlı Medeniyet Tarihi*. 2/500. İstanbul: Feza Yayınları, 1999.

Tanrıkörur, Cinuçen. "Osmanlı Mûsikîsinde Mevlevî Âyini Besteciliği". *Osmanlı Ansiklopedisi*. ed. Güler Eren. 10/709. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Top, Hüseyin. *Mevlevî Usûl ve Âdâbı*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2007.

Uludağ, Süleyman. *İslâm ve Mûsikî* . İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.

Yöndemli, Fuat. *Mevlevîlikte Semâ ve Mûsikî*. İstanbul: Nüve Yayınları, 2007.